

Аннотация**А.И.Кит, И.В.Гриндий****Организация самостоятельной работы бакалавров по «Теории и методике формирования элементарных математических представлений»**

В статье освещаются проблемы организации самостоятельной работы студентов по «Теории и методике формирования элементарных математических представлений» у детей дошкольного возраста на II образовательно-квалификационном уровне «бакалавр» в процессе их профессиональной подготовки. Рассмотрены различные подходы ученых к определению понятия самостоятельная работа студентов, акцентировано внимание на цели, виды и формы. Предложено методические рекомендации по организации самостоятельной работы студентов в изучении курса.

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, виды и формы самостоятельных работ.

Summary**A.I.Kit, I.V.Gryndii****Organization of Bachelor's Independent Work on «Theory and Methods of Forming Elementary Mathematical Ideas»**

Article highlights problems concerning organization of bachelor's independent work on «Theory and methods of forming elementary mathematical ideas» on the II educational qualifying Bachelor's degree in the process of their professional preparation. Different researcher's approaches disclose the definition of the term independent work of students; article also accents attention on objects, types and forms of student's independent work. Methodical recommendations on organization of student's independent work in the course study are given.

Key words: student's independent work, types and forms of independent work.

Дата надходження статті: «26» лютого 2013 р.

УДК 378.011.3-51:796] «192/193»(477)

Г.П.КОВАЛЬЧУК,

кандидат педагогічних наук
(м.Кам'янець-Подільський)

Підготовка педагогічних кадрів фізичного виховання в Україні у 20-х рр. XX ст.

У статті розкрито зміст, форми і методи загальнопедагогічної та спеціальної методичної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у 20-х роках XX ст. в Україні у зв'язку з гострою нестачею спеціалістів з фізичного виховання. Автором проілюстровано процес перебудови та пошук нових форм підготовки фізкультурних кадрів, що здійснювався в умовах курсової підготовки на кафедрах, відділах і факультетах фізичної культури при ІНО, шляхом проведення семінарів та переатестацій; вивчення наукового та методичного досвіду у галузі формування кадрового потенціалу; розглянуто можливості використання здобутків цього періоду в сучасних умовах.

Ключові слова: фізичне виховання, професійна підготовка кадрів, фізична культура, народна освіта, навчальні заклади, кадрова політика.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Формування і розвиток національної системи фізичного виховання потребує нового змісту та пошуку ефективних форм, засобів і методів підготовки та підвищення кваліфікації працівників фізичної культури, що зазначено в низці програмно-нормативних документів. У Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту наголошується на необхідності «науково обґрунтованих підходів до прогнозування та задоволення реальних потреб суспільства у відповідних фахівцях (як за кількістю, так і за якістю підготовки)... Визначальними чинниками у доборі кадрів є фаховий рівень, досвід роботи та вміння працювати в нових соціально-економічних умовах» [8, с.29]. Однак творчий пошук нових шляхів і наукове вирішення цієї проблеми неможливі без знання і переосмислення історичного досвіду минулого, у якому можна знайти відповіді на багато питань, що гостро постають перед сучасною системою освіти.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання підготовки кадрів з фізичного виховання дітей та молоді в Україні знайшло висвітлення у значній кількості спеціальної літератури з історії фізичної культури і спорту вітчизняних та зарубіжних видань, періодиці тощо. Основні етапи розвитку фізичної культури і спорту в СРСР, роль всеобучу для підготовки кадрів фізичного виховання, відкриття перших вищих курсів фізичного виховання, а також вищих і середніх навчальних закладів фізичного виховання, характеристика деяких офіційних документів, постанов у галузі фізичної культури і спорту, які й зумовили характер фізкультурного руху в

країні, значення фізичного виховання учнівської молоді та ін. представлено у наукових працях історико-педагогічного спрямування (В.Кулик, Л.Кун, В.Столбов, Г.Харабуга, Н.Пономарьова, В.Столбов та ін.).

Окремі аспекти підготовки вчительських кадрів з фізичного виховання в Україні у 20-30-ті рр. розглянуті у публікаціях В.Бляха, М.Філя, І.Чудінова та ін., у яких подані статистичні дані про розвиток системи освіти для підготовки спеціалістів з фізичного виховання, аналізуються головні напрями роботи короткотермінових і річних курсів з підготовки майбутніх учителів фізвиховання та відділів фізкультури при ІНО (інститут народної освіти).

У 50-80-х рр. ХХ ст. питання щодо змісту форм і методів підготовки студентів факультетів фізичного виховання вищих педагогічних закладів України розкрито в наукових працях А.Бобкіна, Л.Вишневої, А.Графа, А.Зільберштейна, А.Кагієва, В.Корецького, А.Масюка, В.Мельникова, О.Петуніна, А.Поцелуєва, І.Сіропегіної, В.Сластьоніна, С.Філя, Ю.Янсона та ін.

Теоретичний розробці питань формування особистості майбутнього вчителя фізичної культури, різним аспектам професійно-педагогічної підготовки студентів факультетів фізичної культури вищих педагогічних закладів України присвячені наукові праці М.Баки, С.Балбенка, О.Вацеби, А.Герцика, М.Данилка, О.Ємця, А.Забори, Н.Зубанової, Я.Ніфаки, А.Огністого, В.Пристинського, С.Савчук, Л.Сущенко, І.Ткаченко, А.Цюся, Г.Шепеленко, Б.Шияна, В.Яловики та ін.

Формулювання цілей статті... Враховуючи актуальність даної проблеми і ті обставини, що держава шляхом стандартизації освіти встановлює взаємопогоджені вимоги до змісту, обсягу та якості вищої освіти, що визначаються загальною метою освітньої і професійної підготовки кадрів для сфери фізичної культури і спорту, потреби творчого використання вітчизняного педагогічного досвіду в умовах сучасної України зумовили вибір теми статті «Підготовка педагогічних кадрів фізичного виховання в Україні у 20-30 -х роках ХХ ст.». Тому **метою** даної статті є розкриття змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх учителів фізвиховання в Україні у досліджуваній період та можливості використання здобутків минулого в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу... Потреба у педагогічних кадрах в галузі фізичної культури була настільки нагальною, що радянський уряд, враховуючи внутрішнє і зовнішнє становище країни, спрямовував свою діяльність на розв'язання цієї проблеми. Першими такими заходами стала за прикладом Наркомосвіти РРФСР курсова підготовка кадрів. У травні 1919 року відкриваються Вищі інструкторські курси з фізичної культури і допризовної підготовки в Харкові. У цьому ж році в Києві почали діяти Перші короткотермінові окружні організаційно-інструкторські курси з підготовки інструкторів спорту і Вищі курси фізичного розвитку та допризовної підготовки. Водночас такі курси з'являються у Харкові, Полтаві, Луганську, Одесі та в ряді інших міст. Через кожні два-три місяці вони здійснювали випуск 100-200 спеціалістів. Щоб підняти рівень підготовки інструкторських кадрів, у червні 1920 року збільшився термін навчання на окружних курсах з 6 до 9 місяців. До кінця 1920 року дев'ять таких курсів випустили 4385 спеціалістів [18, с.4].

У травні 1921 року відкриті в округах курси були реорганізовані в окружні школи, що вимагали кваліфікованих фахівців, тому постало невідкладне завдання прискорити підготовку таких кадрів. Тому для більш широкого розгортання фізкультурно-масової роботи перед керівниками фізичної культури України постало завдання налагодити підготовку викладачів та інструкторів. З цією метою 15 грудня 1922 року Харківська губерньська рада фізкультури відкрила курси з фізичної освіти, метою яких стала підготовка керівників, спроможних організувати заняття з фізичної культури з наукової точки зору. Курси були розраховані на 40 осіб, із терміном навчання три місяці і 15 днів [2, с.11]. Вони, по суті, започаткували фізкультурний рух в Україні.

У 1924 році для визначення реальної кількості інструкторів фізкультури ВРФК (вища рада фізичної культури) зобов'язала губерньські РФК (рада фізичної культури) провести із цією категорією кадрів іспити за спеціальною програмою. Внаслідок цього виявилось, що до 50 % з них не відповідали своїм посадам. Тому для підготовки нових кадрів пропонувалося відкрити 6-місячні курси. Такі курси почали діяти із 6 травня в Харкові з кількістю слухачів – 62 особи. Харківська губерньська профспілкорова рада надала їм матеріальну допомогу в сумі – 300 крб., а губерньський відділ освіти – 600 крб. Подібні курси розпочинають свою діяльність в Одесі, Києві, Чернігові [9, с.17].

З метою поглиблення знань фізкультурних кадрів Харківська губерньська РФК (рада фізичної культури) в липні 1924 року рекомендувала періодично скликати наради інструкторів. На першій такій нараді було вирішено покращити матеріальне забезпечення інструкторів і довести їх зарплату до 90 крб., а також фізкультурні організації зобов'язувалися розробити програми занять окремо для дитбудинків, шкіл соцвиху, шкіл профосвіти і для клубів [3, с.12].

Вдосконалення підготовки кадрів учителів та інструкторів потребувала координації дій представників різних відомств (НКО, НКЗ, ВРФК тощо). 8 лютого 1925 року відбулася I

Всеукраїнська нарада РФК у складі делегатів від губернських і окружних РФК, а також представників усіх центральних відомств. У доповіді представника Наркомосвіти та у виступах були викриті причини, що негативно впливали на розгортання фізкультурно-масової роботи в Україні. Основні з них полягали в тому, що ВУРПС (всеукраїнська рада професійних спілок), НКЗ (народний комісаріат охорони здоров'я), НКО (народний комісаріат освіти) не вникали в проблеми розгортання фізкультури і спорту. Як у центрі, так і на місцях були відсутні відповідні інструкторіати. Осторонь цих проблем стояла також ВРФК та її підвідомчі організації. На нараді йшлося про те, що керівним і об'єднавчим органом з розгортання фізкультурно-масової роботи повинна стати ВРФК та її представництва на місцях. У зв'язку з гострою необхідністю підвищення кваліфікації інструкторів фізкультури рекомендувалося організовувати в регіонах постійно діючі семінари та курси. ВРФК зобов'язувалася підготувати відповідні програми.

Враховуючи потребу у викладачах фізичної культури відповідно до рішень наради ВРФК Головометодком України, 4 листопада 1925 року відкрив державні однорічні курси з підготовки інструкторів, короткотермінові курси з підвищення кваліфікації інструкторів-практиків з фізичної культури при центральному будинку ФК у Харкові. Необхідність цих курсів визнавалася Наркомосом, але в їх діяльності існувала низка труднощів, а саме: вони не були внесені в мережу навчальних установ Наркомосвіти, як наслідок, слухачі не мали пільг, що надавались іншим учням (держстипендії, пільговий проїзд, керівництво й налагодження роботи, визначення кількості слухачів тощо). Усе це примушувало ВРФК звернутися з проханням, щоб всеукраїнські курси підготовки інструкторів фізкультури були внесені до мережі навчальних установ НКО. Щороку ці курси випускали 50 інструкторів [4, с.22].

У 1925-1927 роках однорічні курси підготували понад 120 інструкторів, але ця кількість не могла задовольнити потреб у кваліфікованих кадрах. Крім того, брак коштів не давав можливості розгорнути роботу щодо збільшення кількості випускників. Були недоліки і в організаційному плані: курси не мали штатних викладачів, не забезпечували слухачів стипендіями, гуртожитком та ін. Колегія Наркомосвіти визнала ці хиби і ухвалила відкрити технікум фізкультури. Раднарком України своєю постановою від 30 червня 1927 року затвердив постанову колегії НКО. У 1928 році курси були реорганізовані в технікум із дворічним терміном навчання. За чотири випуски було підготовлено 240 кваліфікованих робітників [5, с.6].

Розгортання фізкультурно-масової роботи та її організація на наукових засадах вимагали підготовки кадрів наукових працівників. 26 жовтня 1926 року на засіданні малої Президії ВУЦВК було ухвалено запропонувати НКО створити науково-дослідну кафедру з фізкультури при ЦБФК в Харкові [11, с.50]. Виконуючи це рішення, РНК УСРР 19 січня 1928 року дозволила на базі ЦБФК (центрального будинку фізичної культури) організовувати науково-дослідну кафедру фізичної культури, керівником якої був затверджений В.Блях. Згодом постановою колегії НКО від 7 березня 1930 р. її реорганізовано в Український науково-дослідний інститут фізкультури (УНДІФК) [13, с.107]. При інституті створено такі сектори: фізкультура на виробництві, лікувально-профілактичний, військовий, навчальних закладів, клінікофізіологічний. За єдиним планом ВРФК Союзу і України відкрито філії УНДІФК – одеську в 1930 році, київську – у 1932 році, дніпропетровську – у 1934 році. Було відкрито також ряд лабораторій, аспірантуру, контингент аспірантів 1930-1931 рр. становив 15 осіб у Харкові, 10 осіб в Одесі. У 1928-1934 роках УНДІФК (український науково-дослідний інститут фізичної культури) прийняв до аспірантури 56 осіб [16, с.70].

Мережа навчальних закладів, що займалися підготовкою спеціалістів для народної освіти, була малочисельною. В усій країні в 1917/1918 навчальному році налічувалося 280 учительських семінарій і 35 учительських інститутів, і зміни на краще в цьому питанні за умов громадянської війни й зумовленої нею розрухи проходили досить повільно. Так, в Україні в 1925 році було 12 інститутів народної освіти, де навчалось всього 7 тисяч студентів та 60 педтехнікумів з 10 тисячами учнів [7, с.69].

Пошуками нових форм підготовки фізкультурних кадрів займалися і вищі навчальні заклади, зокрема інститути народної освіти (ІНО). У них уже в 1922 році почали діяти дві кафедри фізичного виховання: при медінституті для лікарів і при ІНО для педагогів. Згодом при Харківському, Київському, Одеському ІНО створюються відділи фізичної культури [15, с.1].

Фізкультурний відділ при харківському ІНО готував викладачів фізкультури переважно для технікумів, частково для вищих навчальних закладів і для короткотермінових курсів ФК, що були засновані в округах. Контингент прийому становив 50 осіб і комплектувався тими, хто мав вищу педагогічну або медичну освіту. ФК відділ при київському ІНО випускав викладачів ФК для системи підвищення кваліфікації в установах соцвиху, масової профосвіти і клубів, прийом становив 40 осіб, котрі мали семирічну освіту, певну практичну спортивну підготовку. Фізкультурний відділ одеського ІНО готував викладачів ФК середньої кваліфікації для установ

соцвиху, масової профосвіти і клубів, прийом становив 40 осіб, які мали освіту не нижче 7-ми класів [12, с.5]. Термін навчання на цих відділах тривав один рік. Однорічні курси вчителів фізвиховання відкривалися і при педагогічних технікумах. Так, 9 серпня 1929 року при Артемівському педтехнікумі засновуються однорічні курси ФК з підготовки викладачів фізкультури середньої кваліфікації для установ соцвиху, масової профосвіти, клубів і виробничих округів Донбасу, прийом – 40 осіб [17, с.174].

З 1930 року фахівців із середньою освітою почали також готувати у відкритих в Луганському і Одеському технікумах ФК. У цьому ж році в київському ІНО розпочав роботу педагогічний технікум фізкультури, що прийняв на перший курс 40 юнаків і 20 дівчат, на другий курс було переведено перший курс відділу фізкультури ВНЗ [12, с.9].

У зв'язку з тим, що в 20-х роках наша країна зазнавала економічних труднощів, які природно не могли не вплинути і на сферу освіти, для поповнення й збільшення кадрів інструкторів фізкультури і підвищення їх кваліфікації, крім постійних курсів з фізкультури, було вирішено організувати підготовку кадрів через систему екстернату. З цією метою для відбору на навчання через екстернат ВРФК утворила Вищу кваліфікаційну комісію з цього питання [10, с.23].

17 листопада 1927 року ВРФК затвердила, погоджене з ДНМК (державний науково-методичний комітет), НКО, НКЗ, ВУРПС, ЦК ЛКСМУ положення про екстернат для підготовки викладача фізичної культури, стрілецького спорту і шахо-шашечних ігор. У цьому положенні зазначалося, що метою екстернату є надання для громадян права на навчання без відриву від виробництва для одержання спеціальності вчителів фізичної культури. Цим правом могли скористатися ті працівники фізкультури, які не мали відповідної освіти. Для працівників фізичної культури, котрі працювали на посаді викладачів у педвузах, школах, лікувальних профілакторіях, встановлювався термін складання іспиту – 2 роки з моменту оголошення даного положення. Усього через систему екстернату в 1928 році було підготовлено 200 осіб [1, с.76].

Підготовка фізкультурних кадрів через екстернат продовжувалась і в наступні роки. Її організаторами стали спортивно-технічні комітети рад фізкультури. Так, 25 травня 1929 року на засіданні такого комітету, ВРФК заслухала звіт роботи сталінського навчально-технічного комітету, якому пропонувалося прийняти заходи для пошуків підготовки спеціалістів через екстернат. З цією метою рекомендувалося визначити кількість викладачів фізкультури, які підлягають екстернату, зібрати їх для проходження 2-тижневого семінару; роз'яснити необхідність підвищення їх кваліфікації та завдання, які покладені на таку форму навчання, як екстернат [14, с.140].

Браховуючи значення екстернату в підготовці кадрів викладачів фізкультури, НКО України в квітні 1930 року прийняв постанову «Про екстернат за курс вузів». У цій постанові вказувалося, що підготовка спеціалістів через екстернат повинна організовуватися у трьох напрямках, а саме: шкільному, лікарсько-профілактичному, спортивних дисциплін. Значна увага в навчальному плані приділялася вивченню загальнопедагогічних наук, опануванню предметів загальноосвітнього циклу. Термін навчання в екстернаті становив 2 роки із здачею екзаменів після проходження теоретичного курсу [6, с.357].

Висновки... Таким чином, тривалий період пошуків оптимальних шляхів вирішення кадрової політики в галузі фізичної культури дав можливість встановити, що в період 20-х років ХХ ст. відчувалася постійна потреба в спеціалістах з фізичної культури. У країні здійснювалася перебудова системи підготовки кадрів для задоволення потреби в них, видозмінювалася й росла сітка навчальних закладів, застосовувалися різні форми навчання і підготовки, накопичувався науковий і методичний потенціал в галузі формування кадрового потенціалу, що здійснювався у таких формах їх підготовки: різнострокова курсова підготовка; кафедри, відділи і факультети фізичної культури при ІНО; однорічні курси з підготовки викладачів при педтехнікумах; екстернат за курс вузів; переатестація; наради, семінари, лекції.

Отже, визначення стратегічних завдань кадрової політики у сфері фізичної культури було однією із визначальних особливостей розвитку фізкультурно-спортивного руху. Для задоволення потреб підготовки кваліфікованих спеціалістів видозмінювалася і зростала мережа навчальних закладів, застосовувалися різні форми навчання, підготовки і перепідготовки. Незважаючи на заходи, які приймалися урядом, форми, а також створена мережа навчальних закладів підготовки кваліфікованих кадрів фізичного виховання в цей період не змогла задовольнити повністю потребу у висококваліфікованих фахівцях з фізичної культури. Учителі фізвиховання і керівники фізкультурних колективів у своїй масі залишалися з низьким загальноосвітнім і професійним рівнем.

Незважаючи на гостру потребу в кваліфікованих фізкультурних кадрах, ВРФК і підвідомчі їй органи на місцях допускали дії, що не сприяли розвитку фізкультурно-масової роботи в країні. Так, 1 грудня 1929 р. ВРФК прийняла постанову: «Про закріплення пролетарського впливу в

фізкультурному рухові і очищення інструкторських кадрів і ФК гуртків від «чужацьких елементів». Постанова зобов'язувала підзвітні керівні органи перевірити всі ті кадри, які працювали до 1917 р. і перейшли на сторону радянської влади, усунути їх від керівництва фізкультурним рухом. З цього часу і почалося під виглядом антирадянської діяльності «вигнання» кваліфікованих спеціалістів з фізкультурних навчальних закладів і комітетів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Блях В. А. Десятиріччя радянської фізкультури на Україні / Блях В. А., Привіс С. Л. – К. : Радянське будівництво і право, 1935. – 111 с.
2. Вестник физической культуры. – 1922. – № 3. – С. 8, 11.
3. Вестник физической культуры. – 1924. – № 16. – С. 12.
4. Вестник физической культуры. – 1926. – № 5. – С. 22.
5. Комсомолец Украины. Орган ЦКЛКСМУ та Харківського Окружкому. – 1928. – 28 листопада.
6. Концепція підготовки спеціалістів з фізичної культури та спорту в Україні: Матеріали першої республіканської конференції. – Луцьк : Надтир'я, 1994. – 513 с.
7. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.). – К., 1992. – 186 с.
8. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту // Щотижневий збірник актів законодавства. – К. : Офіційний вісник України, 2004. – № 39. – С. 23–34.
9. ЦДАВОВУ, ф. 1, оп. 2, спр. 1904-а. Протоколи засідань Секретаріату РФК (СРСР) від 27 грудня 1924 р. та доповідь ВРФК при ВУЦВК про свою роботу за 1924 р. – 25 арк.
10. ЦДАВОВУ, ф. 1, оп. 2, спр. 1825. Виписи з протоколів засідань Донецької губернської адміністративно-територіальної комісії, її доповідні записки та листування з ЦК КП(б)У. – 65 арк.
11. ЦДАВОВУ, ф. 1, оп. 6, спр. 378. Проект постанови президії ВУЦВК «Про дальші шляхи розвитку фізичної культури в УСРР та Устав про Всеукраїнську, міські та районні Ради ФК. – 203 арк.
12. ЦДАВОВУ, ф. 166, оп. 6, спр. 10878. Листування з ВРФК, міськрадами та окрінспектурами наросвіти про підготовку та перепідготовку викладачів та інструкторів фізичної культури. – 25 арк.
13. ЦДАВОВУ, ф. 166, оп. 6, спр. 10881. Інструкція про введення занять по фізкультурі на курсах політосвітних робітників та селянства. – 10 арк.
14. ЦДАВОВУ, ф. 166, оп. 6, спр. 10882. Матеріали про проведення фізкультурної роботи 29 квітня 1927 р. – 18 квітня 1930 р. – 163 арк.
15. ЦДАВОВУ, ф. 166, оп. 6, спр. 1424. Листування з ВРФК про відкриття відділу фізичної культури в Харківському ІНО та відкриття однорічних курсів – 5 арк.
16. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 3169. Протоколи засідань правительственной комиссии при Госплане УССР о реорганизации сети высших и средних учебных заведений. – Арк. 70.
17. ЦДАГОУ, ф. 7, оп. 1, спр. 191. Протоколи, доповідні записки, резолюції про роботу і стан фізкультурних товариств молоді. – 231 арк.
18. Чернова Є. М. Розвиток фізичної культури і спорту в Українській РСР / Є. М. Чернова. – К., 1959. – 45 с.

Анотація

Г.П.Ковальчук

Подготовка педагогических кадров физического воспитания в Украине в 20-х годах XX ст.

В статье раскрыто содержание, формы и методы общепедагогической и специальной методической подготовки будущих учителей физической культуры в 20-х годах XX в. в Украине в связи с острой нехваткой специалистов по физическому воспитанию. Автором проиллюстрировано процесс реструктуризации и поиск новых форм подготовки физкультурных кадров который осуществлялся в условиях курсовой подготовки на кафедрах, отделах и факультетах физической культуры при ИНО, путем проведения семинаров и переаттестаций, изучение научного и методического опыта в области формирования кадрового потенциала; рассмотрены возможности использования достижений этого периода в современных условиях.

Ключевые слова: физическое воспитание, профессиональная подготовка кадров, физическая культура, народное образование, учебные заведения, кадровая политика.

Summary

H.P.Koval'chuk

Preparation of Physical Education Teachers in 1920-s in Ukraine

The paper presents the content, forms and methods of general and special methodical preparation of future teachers of physical education in 1920-s in Ukraine due to acute shortage of specialists in physical education. The author illustrates the process of restructuring and new forms of athletic training staff, which was carried out in a training course at the department and the Faculty of Physical Education at the Institute of Education through seminars and certification the study of scientific and methodological expertise in the formation of human resources, the possibilities of using achievements this period in modern terms.

Key words: physical education, professional training of physical education teachers, physical education, public education, educational establishments, staff policy.

Дата надходження статті: «18» лютого 2013 р.